

З. Добуш

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Проведено теоретично-прикладне узагальнення чинників впливу на реалізацію ресурсного потенціалу роздрібною торгівлі. Здійснено компаративний аналіз групування регіонів України за наявністю ресурсного потенціалу розвитку роздрібною торгівлі та за ефективністю його використання. Наведено класифікацію чинників розвитку та реалізації ресурсного потенціалу роздрібною торгівлі України. Вказано на напрями державної політики підсилення дії чинників позитивного впливу на реалізацію ресурсного потенціалу роздрібною торгівлі України.

Ключові слова: роздрібна торгівля, ресурсний потенціал розвитку, чинники реалізації потенціалу.

Актуальність дослідження чинників розвитку та реалізації ресурсного потенціалу розвитку роздрібною торгівлі полягає в тому, що вони можуть стримувати не лише позитивні тенденції активізації господарської діяльності у вітчизняній роздрібній торгівлі, але й перешкоджати розвитку національного господарства, що проявляється у зменшенні обсягів ВВП, послабленні ролі торгівлі у раціоналізації та підвищенні ефективності господарських зв'язків, економічному відтворенні, скороченні надходжень до центрального та місцевих бюджетів, зменшенні кількості робочих місць, зниженні зайнятості та звуженні джерел збільшення доходів населення, погіршенні якості життя населення на субрегіональному рівні, обмеженні каналів продажу вітчизняних та товарів місцевого виробництва, погіршенні конкурентного середовища, інвестиційної привабливості територій сільських поселень, малих міст та районів, консервуванні процесів просторово-структурних диспропорцій розміщення продуктивних сил та розвитку вітчизняної економіки, стримуванні розвитку сфери послуг та системи банківського кредитування.

Наукові дослідження у сфері вивчення проблем функціонування роздрібною торгівлі та чинників, що його визначають системно проводяться такими науковцями, як В. Апопій, М. Беляєва, С. Бороздін, В. Геєць, О. Кулинич, А. Мазаракі, В. Хасанова та ін. Проте сучасні умови посттрансформаційного етапу розвитку вітчизняної роздрібною торгівлі є специфічними та не характерними для попередніх етапів її державного регулювання, що зумовлює потребу у нових підходах до узагальнення чинників розвитку та реалізації потенціалу розвитку роздрібною торгівлі в Україні, передусім, із метою подальшого удосконалення її державного регулювання.

Метою статті є узагальнення чинників впливу на реалізацію ресурсного потенціалу роздрібною торгівлі, проведення аналізу групування регіонів України за наявністю та ефективністю використання ресурсного потенціалу розвитку роздрібною торгівлі, типологізація чинників розвитку та реалізації ресурсного потенціалу роздрібною торгівлі України.

Відомо, що ефективна та раціональна державна політика має опиратися на достовірну та повноцінну інформаційну базу, на основі якої обґрунтовуються, а в

подальшому й реалізуються виважені та дієві управлінські рішення. Як доцільно зазначав В. Афанасьєв, а в подальшому розвивав цю тезу А. Ємельянов, визначення системи чинників, що впливають на розвиток торгівлі, що взаємодіють між собою, позбавлене трактування доцільності (мети) такої взаємодії; цілісну систему необхідно визначати як сукупність чинників, взаємодія між якими обумовлює наявність нових інтегральних властивостей, які не характерні її частковим компонентам [1].

У більшості випадків перелік чинників, які пропонується використовувати, доволі широкий. На приклад, у праці “Внутрішня торгівля: регіональні аспекти розвитку” зазначається, що державне регулювання торгівлі здійснюється через систему правових, економічних, фінансових, науково-технічних, інвестиційних, соціально-економічних та інших регуляторних механізмів [2].

Належна життєздатність, ефективність функціонування та наявність передумов розвитку економічних агентів роздрібно торгівлі України передусім залежить від сприятливості ресурсних та ринкових чинників. Зокрема, ресурсні чинники визначаються доступністю, витратністю залучення, утримання та використання, а також поточною забезпеченістю підприємств роздрібно торгівлі якісними необоротними та оборотними активами, грошовими коштами, товарними запасами, власним капіталом, персоналом, торговими та складськими площами, інформацією, нематеріальними активами. Ринкові – характеризують доступність для суб’єктів господарювання цільових ринкових ніш, майна і прав діяльності, а також обсяги та рівень трансакційних витрат при їх отриманні [3, 4].

Очевидно, що наявність ресурсних та ринкових чинників важлива, але ще не визначальна у контексті сприятливості умов для стійкого і раціонального розвитку такої сфери, як роздрібна торгівля. Як зазначає М. Діба, вона потребує належної сукупності інституційно-правових чинників, що чітко регламентують і регулюють процеси господарювання, залучення активів і ресурсів, реалізації економічних інтересів, отримання прав діяльності, проходження етапів торгово-технологічного процесу, дотримання обов’язків, процедур входження і виходу з підприємницької діяльності, формування і розподілу доходу та прибутку, створення доданої вартості, визначення принципів і підходів, ієрархічної декомпозиції структури управління торгівлею як видом економічної діяльності та сектором національного господарства [5].

Організаційні чинники стосуються наявності державної і недержавної форм підтримки (методичної, інформаційної, організаційно-економічної, фінансової) процесів створення, капіталізації і розвитку окремих підприємств торгівлі, їх об’єднань зокрема за видами і форматами торгівлі.

До важливих умов розвитку роздрібно торгівлі віднесемо й сукупність фінансово-економічних чинників, серед яких: фінансово-економічні передумови створення і розвитку торговельних підприємств, інтегральні, а також часткові характеристики ефективності функціонування суб’єктів господарювання, рівень та доступність фінансового забезпечення конкурентоспроможності підприємств торгівлі, страхування їх діяльності та управління ризиками.

Зауважимо, що для відновлення кількості підприємств та об’єктів роздрібно торгівлі України важливим є підготовка та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку вітчизняного підприємництва у сфері торгівлі. Саме тому, важливо проаналізувати фахово-професійні та соціально-психологічні чинники. Перші стосуються наявності знань та досвіду ведення комерційної господарської діяльності в торгівлі, другі – мотиваційних

аспектів та готовності до приватного інвестування, створення торговельних об'єктів, започаткування торговельного бізнесу, його здійснення та подальшого розвитку.

Окремим аспектом дослідження є не лише виявлення та надання відповідної характеристики чинникам впливу на розвиток роздрібно́ї торгівлі в Україні, але й усвідомлення того, на скільки співвідносяться наявність ресурсного і ринкового забезпечення, сприятливість інституційно-правового, фахово-професійного та соціально-психологічного середовища з тим, на скільки ефективно функціонує галузь та використовується ресурсний потенціал її розвитку.

Так, результати кластерного аналізу регіонів України окремо за показниками ресурсного забезпечення та окремо за показниками фінансово-економічної ефективності роздрібно́ї торгівлі дозволяють зробити висновки відносно регіонів, які ефективно та які менш ефективно використовують ресурсний потенціал торгівлі. Висновки аналізу одночасно слугують характеристикою впливу ресурсних, ринкових та фінансово-економічних чинників розвитку роздрібно́ї торгівлі.

Результати кластерного аналізу за показниками ресурсного забезпечення дозволяють стверджувати про доволі тотожні характеристики для регіонів, що потрапили до однієї групи. Так, до першого кластера (із високим рівнем ресурсного забезпечення) потрапило м. Київ; до другого (з нижчим за високий рівнем ресурсного забезпечення) – Дніпропетровська та Донецька області; до третього (з середнім рівнем ресурсного забезпечення) – Вінницька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Полтавська та Хмельницька області; АРК, Луганська, Львівська, Одеська та Харківська; до четвертого (з нижчим за середній рівнем ресурсного забезпечення) – Вінницька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Полтавська та Хмельницька області; до п'ятого (з низьким рівнем ресурсного забезпечення) – Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Севастополь.

Зауважимо, що характерними ознаками для першого кластера є найвищі показники забезпеченості торговими площами, персоналом, товарними запасами, кількістю об'єктів торгівлі та ринків, рівнем доходу населення та ін.

Характерними ознаками регіонів, що потрапили до другого кластера, є високі значення ресурсної забезпеченості торгівлі. Для третьої групи регіонів характерними є дещо нижчі за середні значення ресурсної забезпеченості роздрібно́ї торгівлі, втім, вищі за середні значення товарних запасів у днях, кількості підприємств роздрібно́ї торгівлі, торгової площі ринків та рівня доходу населення. Для регіонів, що потрапили до четвертої групи, характерними є високі значення параметрів ресурсної забезпеченості торгівлі, однак, нижчий за середній рівень доходів населення. Для регіонів п'ятої групи характерні низькі значення ресурсної забезпеченості, особливо роздрібно́го товарообороту, товарних запасів, персоналу, торгової площі магазинів, кількості та торгової площі ринків.

Результати кластерного аналізу за показниками ефективності роздрібно́ї торгівлі дозволяють визначити регіони України, для яких існують схожі характеристики і які потрапили до однієї групи. Так, до першого кластера (із найвищим рівнем ефективності торговельної діяльності) потрапила Київська область; до другого кластера (з високим рівнем ефективності торговельної діяльності) потрапили Дніпропетровська та Донецька області і м. Київ; до третього кластера (з вищим за середній рівень ефективності торговельної діяльності) потрапили Запорізька та Луганська області і АРК; до четвертого (з середнім рівнем ефективності) віднесено такі регіони України – Львівська, Одеська та

Харківська області; до п'ятого (з нижчим за середній рівень ефективності торговельної діяльності) потрапили Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Черкаська, Чернівецька області та м. Севастополь; до шостого (з низьким рівнем ефективності) – всі інші області, які не увійшли до перших п'яти кластерів.

Відтак, для Київської області характерними є найвищі серед регіонів України показники ефективності роздрібною торгівлі. Друга група регіонів характеризується також високими показниками ефективності (особливо дохідовіддачі заробітної плати та товарообороту у розрахунку на одне підприємство торгівлі), втім, нижчими за середнє значення оборотністю товарних запасів та продуктивністю праці. До третьої групи увійшли регіони, ідентифіковані за вищими за середні значеннями головних індикаторів економічної ефективності господарювання – продуктивності праці, фондівіддачі, крім оборотності товарних запасів та товарообороту в розрахунку на одну особу наявного населення.

Зауважимо, що характерними ознаками четвертого кластера є вищі за середні значення товарообороту на одну особу в міських поселеннях, товарообороту на 1 грн заробітної плати, товарообороту на 1 підприємство торгівлі та товарообороту на 1 м² торгової площі, але нижчі за середні значення товарообороту на 1 особу в сільських поселеннях, оборотності товарних запасів продуктивності праці та фондівіддачі; для п'ятого – дещо нижчі за середні значення показників ефективності торгівлі; для шостого – найнижчі значення економічної ефективності роздрібною торгівлі.

Відтак, за результатами компаративного аналізу групування регіонів України за ресурсним забезпеченням та за ефективністю роздрібною торгівлі є підстави стверджувати, що найбільш раціонально використовується ресурсний потенціал роздрібною торгівлі у м. Севастополь, Київській, Закарпатській, Кіровоградській, Миколаївській, Черкаській та Чернівецькій областях, адже у цих регіонах спостерігаються вищі позиції за ефективністю торгівлі, а ніж за ресурсним забезпеченням.

Позаяк, до регіонів із низькою ефективністю використання ресурсного забезпечення (внаслідок висновку про те, що їх рейтингові позиції за ресурсним забезпеченням перевищують позиції за ефективністю торгівлі) віднесено Вінницьку та Хмельницьку області. Відповідно, у решти областях спостерігається більш збалансований розвиток роздрібною торгівлі, адже розташування регіонів за ресурсним забезпеченням відповідає розташуванню за ефективністю торгівлі. Вважаємо, отримані результати практично значущими з огляду на необхідність їх врахування під час розробки (уточнення) загальнодержавних стратегій і програм розвитку внутрішньої торгівлі та споживчого ринку на предмет підсилення механізмів державної політики розвитку роздрібною торгівлі у регіонах, що поступаються за її ефективністю, а також регіональних стратегічних і програмних документів щодо включення до них заходів, які мають на меті визначення причин недостатньої ефективності та використання ресурсного потенціалу роздрібною торгівлі і реалізацію заходів з їх усунення.

Охарактеризовані, а також деякі інші види чинників, що мають вплив на розвиток роздрібною торгівлі, подано на рис. 1. Доцільно зауважити, що часом непереборний вплив на покращення домінантних якісних характеристик торгівлі як виду економічної діяльності чинять системні перешкоди, зокрема такі, як монополізація галузі та концентрація ресурсів, політизація економічних процесів та приватно-державний корпоратизм, викривлення конкурентного середовища за рахунок державного корупційного сприяння, зростання трансакційних витрат, зміни в системі охорони права

власності, зміни ринкової кон'юнктури та міжгалузевих коопераційних відносин. На переконання автора, недопущення таких проявів має стати головним цільовим орієнтиром та принципом державної політики.

Рис. 1. Типологізація чинників розвитку роздрібно́ї торгівлі України

Висновки

Розвиток та реалізація ресурсного потенціалу роздрібно́ї торгівлі України залежать від значної кількості чинників, що можуть бути ідентифікованими за: умовами функціонування суб'єктів торгівлі, етапами розвитку роздрібно́ї торгівлі як виду

економічної діяльності, середовищем та функціональними напрямками впливу, складовими етапами торгово-технологічного процесу, системними перешкодами розвитку торгівлі як сектора економіки, характером та масштабами наслідків недостатньо ефективного управління, походженням та можливістю попередження органами державного управління і регулювання.

Подальші дослідження в аналізованій сфері мають стосуватися обґрунтування методики оцінювання рівня реалізації потенціалу роздрібно торгівлі у просторово-територіальному аспекті.

Література

1. Емельянов А. А. Теория систем и системный анализ в управлении организациями [Текст] / А. А. Емельянов ; под ред. В. Н. Волковой и А. А. Емельянова. — М. : Финансы и статистика, 2006. — 625 с.
2. Внутрішня торгівля: регіональні аспекти розвитку [Текст] : монографія / за ред. О. О. Шубіна, Я. А. Гончарука. — Донецьк ; Львів : ДонНУЕТ, 2007. — С. 275.
3. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки [Текст] / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. — К. : Знання-Прес, 2000. — С. 104.
4. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. — К. : МАУП, 2000. — С. 36.
5. Діба М. І. Регулювання в сучасній економічній системі [Текст] / М. І. Діба. — К. : КНЕУ, 2000. — С. 88.

Z. Dobush

FACTORS OF DEVELOPMENT AND REALIZATION OF RESOURCE POTENTIAL OF RETAIL BUSINESS IN UKRAINE

The theory applied generalization of factors of influence on realization of resource potential of retail business is conducted. The analysis of grouping of regions in Ukraine is carried out after the presence of resource potential of development of retail business and after efficiency of its use. Classification of development factors and realization of resource potential of retail business in Ukraine is given. The ways of public policy of strengthening of positive influence factors to realization of resource potential of retail business in Ukraine are indicated.

Key words: retail business, resource potential of development, factors of potential realization.